

УДК 316.4 – 37.01

DOI <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-175>

Жадан Ірина Василівна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу психології
політичної поведінки молоді,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5274-574X>

Iryna_zhadan@ukr.net

ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В РАКУРСІ ЦІЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Метою статті є висвітлення проблем політичної ідентифікації молоді, які гальмують досягнення цілей державної освітньої політики, та визначення коригувальних впливів.

Методи. У статті узагальнено результати емпіричного дослідження особливостей регіональної політичної ідентифікації студентської молоді. Проведено зіставлення законодавчо визначених цілей освітньої політики з репрезентаціями політичної ідентичності, які зумовлюють їх досягнення. Виокремлено проблеми регіональної політичної ідентифікації, які потрібно брати до уваги під час формування державної освітньої політики. До тих, які потребують першочергової уваги, віднесено: *залежність* політичної ідентичності від регіональних політичних еліт, що негативно позначається на готовності відповідати за долю країни; *номінальність* ідентичності, що виявляється у відмові від активності, байдужості до проблем державотворення; *низький рівень політичної компетентності*, що виявляється насамперед у незрілості мотивації політичного вибору, уявлень про цілі та цінності політичної участі, у готовності відмовитися від прав і свобод заради стабільності тощо; *невизначеність політичних пререференцій*, що виявляється в неспроможності розпізнати належність політичних ідей до тих чи тих ідеологій, нездатність передбачити наслідки втілення ідей, вразливість до маніпулювання; *конструювання регіональної політичної ідентичності з опозиції “свої-чужі”*, що призводить до переживання негативних емоцій під час спілкування з людьми з інших регіонів, відчуття упередженого ставлення з їхнього боку, невдоволення і роздратування під час взаємодії із симпатиками інших політичних сил тощо.

Результати. Визначено основні напрями та завдання освітніх впливів: формування *суб’єктивних настановлень*; *уявлень*: про “інакшість” – як перспективу, а не перешкоду для розвитку, про потреби і мотиви людей та причини їхніх відмінностей; *здатності*: до компетентного політичного і громадянського вибору; до самоорганізації для вирішення спільних проблем; до аналізу власних

емоцій, оцінок, помилок і з'ясування їх причин; до використання алгоритмів верифікації інформації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків; до визначення і дотримання меж тощо.

Ключові слова: освітня політика; цілі; політична ідентичність; регіональні особливості; студентська молодь; коригування; впливи.

Iryna V. Zhadan

PhD in Psychology, senior researcher, Chief Research Associate of the Department for Psychology of Youth Political Behavior, Institute of social and political psychology, NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-5274-574X>

Iryna_zhadan@ukr.net

POLITICAL IDENTITY OF STUDENT YOUTH IN TERMS OF THE GOALS OF STATE EDUCATIONAL POLICY

The **aim** of the article is to highlight the challenges of political identification among youth that hinder the achievement of state educational policy objectives and to identify corrective measures.

Methods. The article summarises the results of an empirical study of the specifics of regional political identification of student youth. The author correlates the legislatively defined goals of educational policy with the representations of political identity that determine their achievement. The problems of regional political identification, which should be taken into account in the formation of the state educational policy, are highlighted. Those that require priority attention include: dependence of political identity on regional political elites, which negatively affects the willingness to be responsible for the country; nominality of identity, which manifests itself in the refusal to be active, indifference to the problems of state-building; low level of political competence, which manifests itself primarily in the immaturity of the motivation for political choice, ideas about the goals and values of political participation, willingness to give up rights and freedoms for the sake of stability, etc. uncertainty of political preferences, which manifests itself in the inability to recognise the affiliation of political ideas to certain ideologies, inability to predict the consequences of the implementation of ideas, vulnerability to manipulation; construction of a regional political identity from the opposition "friends or foes", which leads to negative emotions when communicating with people from other regions, a sense of prejudice on their part, dissatisfaction and irritation when interacting with supporters of other political forces, etc.

Results. The main directions and tasks of educational influences are defined: formation of subjective attitudes; ideas about 'otherness' as a prospect, not an obstacle to development, about the needs and motives of people and the reasons for their differences; abilities to: make competent political and civic choices; self-organisation for solving common problems; analysis of own emotions, judgements, mistakes and

identification of their causes; use of algorithms for verifying information and establishing cause and effect relationships; defining and observing boundaries, etc.

Keywords: educational policy; goals; political identity; regional characteristics; student youth; adjustments; influences.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Серед першочергових завдань освітньої політики у сфері ідентифікації – утвердження української національної та громадянської ідентичності, створення умов для формування компетентностей, необхідних для “соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації” (Закон України..., 2023), формування унітарної правосвідомості як умови цілісності держави, її безпечності і незалежності, виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу (Батанов, 2020; Онаць, & Чижевський, 2024).

Під час війни проблематика ідентичності набула особливої актуальності, яка зростатиме й у повоєнний період. Зважаючи на кількість зруйнованих українських міст, селищ і поселень, слід очікувати, що чимало внутрішньо переміщених громадян, а також вимушених емігрантів, які повернуться в країну, будуть облаштовуватись у регіонах, що не зазнали значних руйнувань. Тому перш ніж формувати державну освітню політику, варто артикулювати очікування щодо трансформування ідентичностей регіональних спільнот, реадаптації та реінтеграції нових мешканців регіонів. Реалізація євроінтеграційних прагнень передбачає також політичну акультурацію всіх українців, відтак варто вже тепер визначитися щодо найбільш перспективної її стратегії і моделі бажаного стосовно ієрархії національної, регіональної та європейської ідентичностей.

Вклад основного матеріалу дослідження. Дослідження регіональних особливостей політичної ідентифікації молоді, результати якого частково вже були оприлюднені (Жадан, 2023а; 2023b), передбачало, з-поміж іншого, визначення проблемних зон ідентифікаційного дискурсу молоді різних регіонів, напрямів коригування державної освітньої політики у сфері ідентичності та цілей освітніх впливів.

Першим етапом нашого аналізу буде визначення репрезентацій політичної ідентичності, які зумовлюють досягнення цілей та вирішення завдань освітньої політики у сфері ідентичності. Цілі державної освітньої політики сформульовано з оперттям на Закон України “Про освіту” (2017); Закон України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” (2023) і “Державний стандарт базової середньої освіти” (2020).

Репрезентації політичної ідентичності визначалися на основі аналізу результатів емпіричних досліджень.

Таблиця

Політична ідентичність у дзеркалі завдань державної освітньої політики

№ з/п	Цілі (завдання) державної освітньої політики у сфері ідентичності	Репрезентації політичної ідентичності
1.	Досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу. Усвідомлення цінності соборності – єдності, неподільності всіх територій України, духовної єдності українців	Солідаризація з цінностями і цілями мешканців країни. Політична і культурна толерантність. Усвідомлення взаємозумовленості майбутнього регіонів і країни. Відрефлексованість смислів і цінностей національної і регіональної спільнот, які підтверджують “інакшість”, а також тих, які об’єднують. Подолання упереджень щодо представників інших регіонів
2.	Формування готовності громадян до виконання конституційного обов’язку щодо захисту незалежності і територіальної цілісності України	Відчуття належності й емоційного зв’язку з країною та усвідомлення відповідальності за неї. Відчуття історичної тяглості традицій та обов’язку захищати свою землю
3.	Формування громадянської стійкості, здатності до протидії проявам дискримінації, корупції, колабораціонізму, сепаратизму, пропаганди тоталітарних режимів	Громадянська ідентичність. Суб’єктні настановлення; уявлення про природу корупції і її наслідки для країни та окремих громадян; про природу і наслідки тоталітаризму; здатність до протидії маніпулятивним впливам, до критичного аналізу та раціонального оцінювання інформації
4.	Формування цілісної системи світоглядних уявлень, принципів і переконань, що базуються на суспільно-державних (національних) цінностях України	Національна свідомість і громадянська суб’єктність. Уявлення про цінності демократії; обізнаність щодо демократичних традицій українців
5.	Забезпечення розвитку громадянської компетентності здобувачів освіти. Підготовка учнів до взаємодії із соціальним середовищем,	Ідентифікаційний дискурс, наповнений темами і пропозиціями, які проблематизують цінності та смисли громадянськості. Широкий спектр

№ з/п	Цілі (завдання) державної освітньої політики у сфері ідентичності	Репрезентації політичної ідентичності
	до самореалізації їх як особистостей в умовах багатоманітного світу	громадянських практик взаємодії учасників освітнього процесу
6.	Формування почуття власної гідності, відповідальності, особистого ставлення до подій і явищ суспільного життя	Відчуття гордості за свою країну і співгромадян. Соціальна солідарність (баланс колективних та індивідуальних інтересів, спрямованість на спільне благо, на співпрацю)
7.	Набуття досвіду емоційно-оцінної діяльності, здатності визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір встановлювати особисті цілі, спрямовані на розвиток суспільства, держави, забезпечення власного добробуту і добробуту своєї родини	Уміння артикулювати власні переживання та аналізувати причини їх виникнення; усвідомлення своїх інтересів, мотивів та реальних засобів їх досягнення; зацікавленість в інших, прагнення зрозуміти їхні інтереси, цілі та мотиви; уміння донести власну ідею, переконати інших та організувати їх на її реалізацію (когнітивний складник політичної компетентності)
8.	Уміння характеризувати наслідки взаємодії різних культур і міжкультурні відносини в Україні, у своєму регіоні (населеному пункті)	Обізнаність щодо культурних традицій (національних, регіональних, європейських); уявлення про форми взаємодії культур
9.	Толерантне ставлення до поглядів інших людей, до культурних відмінностей	Сприйняття “інакшості” як можливості розвитку; уникання крайніх оцінок (чорно-білої картини світу)
10.	Уявлення про вплив ідеології на політичну культуру	Уявлення про зв’язок ідеологій і культурних практик; про шляхи вирішення соціальних проблем, які пропонують різні ідеології

Таке зіставлення цілей освітньої політики і відповідних їм репрезентації політичної ідентичності задає ракурс аналізу регіональних особливостей політичної ідентифікації студентської молоді, фокусуючи увагу на тих, які можуть гальмувати досягнення визначених цілей і підлягають коригуванню засобами освіти.

Для емпіричного вивчення регіональних особливостей політичної ідентифікації молоді (2023 р.) ми скористалися методами психосемантики (психосемантичного опитування і суб’єктивного шкалювання).

Методологію дослідження та окремі результати представлено в раніше опублікованих статтях (Жадан, 2023а; 2023б). У цій статті ми пропонуємо узагальнений виклад лише тих результатів, які видаються нам проблемними з погляду завдань освітньої політики у сфері ідентичності.

Згідно із запропонованою теоретичною моделлю, регіональні особливості політичної ідентичності молоді досліджено у трьох вимірах: *диспозиційному* (ступінь політичної автономності/залежності; інклюзивності/ексклюзивності; номінальності/реальності); *компетентнісному* (когнітивні, рефлексивні, ставленнєві практики соціальної взаємодії, які визначають політичну поведінку) та *ціннісно-смысловому* (значущість для респондентів переживань належності – до регіону, країни, спільнот різних рівнів; емоцій, що супроводжують взаємодію з представниками інших регіонів, з прихильниками інших політичних сил; політичних симпатій та ціннісних преференцій).

Розгляньмо регіональні особливості політичної ідентифікації студентства, які:

а) створюють передумови для досягнення цілей державної освітньої політики в повоєнний період;

б) не сприяють розвитку національної (регіональної, європейської) ідентичності і в найближчому майбутньому не зміняться без цілеспрямованих зусиль;

в) перебувають у зоні впливу освітньої системи.

Узагальнивши дані дослідження, наведемо лише висновкові позиції для кожного з регіонів.

З огляду на цілі державної освітньої політики ціннісно-смыслове підґрунтя політичної ідентифікації *молоді Центру* (громадянська ідентичність у поєднанні з відчуттям належності до регіональної і національної спільнот) можна вважати передумовою для успішного розвитку ідентичності в повоєнний період. Найбільш проблемними особливостями ідентифікації *молоді Центру* можна вважати: невідповідність між декларованими суб'єктивними настановленнями (відповідальність, самостійність) і реальними практиками (патерналізм, нездатність впливати на ситуацію, низький рівень критичності); низький рівень політичної толерантності; ідеологічна нерозбірливість через брак політичних компетентностей.

Політична ідентичність *молоді Східного регіону* вибудовується в межах регіональної ідентичності (студентство орієнтується на регіональну політичну еліту, на регіональну спільноту і вважає цінності й цілі мешканців свого регіону відмінними від преференцій решти громадян країни) та узгоджена як на рівні смислів, так і на рівні емоційної детермінації. Така модель конструювання ідентичності в ситуації фактичної втрати територій, а отже і звичного середовища політичної, культурної, побутової взаємодії може стати джерелом різного

рівня проблем: від депривації ідентичності до уникнення соціальної взаємодії, дезадаптації, зростання політичної протестності і конфронтації. Ресурс розвитку політичної ідентичності молоді Сходу вбачається в схильності студентства довіряти центральній владі і владі країн ЄС, що дає надію на відкритість до освітніх впливів та порівняно безболісне коригування ієрархії ідентичностей.

Молодь Північного регіону на рівні смислів вибудовує політичну ідентичність у координатах регіональної, на рівні ж емоційного переживання належності йдеться радше про паритет національного і регіонального підгрунтя. До ресурсу повоєнної консолідації можна віднести відчуття спільних цінностей і цілей та відсутність дискомфорту під час взаємодії з мешканцями інших регіонів. Водночас зусилля освітнього середовища мають бути спрямовані на зміну таких особливостей політичної ідентичності молоді Півночі, як тотальна недовіра до влади, декларована, але не підкріплена відповідними практиками суб'єктності, низький рівень сформованості когнітивних компетентностей, політична нетолерантність.

Політична ідентичність *молоді Південного регіону* вибудовується з опертям на смисли, які ми віднесли до компетентнісного виміру ідентифікації, і ґрунтується на уявленні про те, що регіональна ідентичність не є визначальною чи важливішою за національну (європейську, цивілізаційну). До особливостей, які сприяють досягненню цілей освітньої політики, відносимо також орієнтацію на цінності спільноти і відкритість до взаємодії з представниками інших регіонів. Проблеми молоді Півдня зумовлені браком громадянських компетентностей, які визначають ефективність взаємодії з владою і спільнотою, якість політичного вибору, здатність до усвідомлення власних інтересів та вибору засобів їх досягнення. Йдеться насамперед про політичну довіру, здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здатність до рефлексії та критичного аналізу ситуації тощо.

Політична ідентичність *молоді Західного регіону*, територія та економіка якого найменше постраждали від війни, за рівнем проблемності не поступається ідентичності молоді Сходу. Студентство Заходу вибудовує свою політичну ідентичність з орієнтацією на регіональну політичну еліту, якій, проте, не зовсім довіряє. Емоційний зв'язок молоді з регіоном, його цінностями, традиціями, символами для ідентифікації студентства Заходу є визначальним. Молодь радше відчуває належність до європейської культури, ніж до української, проте практики політичної взаємодії студентства Заходу не відповідають європейським стандартам (молодь виявляє низький рівень політичної толерантності, брак суб'єктності, неповагу до інакшості тощо). Студентство Західного регіону почувається незатишно в інших регіонах, потерпає від відчуття упередженого ставлення до себе з боку представників інших регіонів).

Відтак потребують коригування насамперед емоційна детермінація політичної ідентифікації молоді Заходу та компетентнісні її чинники (когнітивні, ціннісні, регулятивні).

Очевидно, що не всі з виявлених проблем регіональної політичної ідентифікації студентства можуть бути скориговані в освітньому процесі. Узагальнивши викладене, зупинімося лише на тих перешкодах на шляху досягнення цілей державної освітньої політики, які видаються перспективними для коригування, та визначимо для кожної з них спрямування і цілі освітніх впливів. До найбільш проблемних особливостей відносимо:

✓ *залежність* регіональної політичної ідентичності молоді (чим більше молодь почувається залежною від регіональних політичних еліт, тим менше вона готова поділяти відповідальність за країну з обраною владою). Задля вирішення проблеми освітні впливи мають спрямовуватися: на розвиток мотивації і здатності до компетентного вибору; на руйнування стереотипів та упереджень; на відмову від патерналістських очікувань тощо;

✓ *номінальність* політичної ідентичності, що виявляється у відмові від активності, байдужості до проблем державотворення тощо. Вирішенню проблеми сприятиме спрямування освітніх впливів: на розвиток суб'єктних настановлень; на артикуляцію молоддю власних політичних цілей та шляхів їх досягнення; на розвиток здатності бути причиною змін (або протидії змінам); на утвердження громадянських практик (критичного аналізу, рефлексії, активності тощо);

✓ *низький рівень політичної компетентності*, що виявляється насамперед у незрілості мотивації політичного вибору, несформованості уявлень про цілі та цінності політичної участі, готовності відмовитися від прав і свобод заради стабільності тощо. Проблема долається спрямуванням освітніх впливів: на розвиток здатності до самоорганізації для вирішення спільних проблем; на відмову від простих, швидких, авторитарних рішень; на оцінювання ризиків та уникання крайніх оцінок; на аналіз власних емоцій, оцінок, помилок і з'ясування їхніх причин; на використання алгоритмів верифікації інформації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків; на визначення і дотримання меж (законного/незаконного, прийняттого/неприйнятного, співпраці/автономності, можливого/неможливого, раціонального /ірраціонального тощо);

✓ *невизначеність політичних преференцій*, що виявляється в неспроможності ідентифікувати політичні ідеї та ідеології, нерозумінні засобів досягнення цілей та нездатності передбачити наслідки, вразливості до маніпуляцій тощо. Проблема може бути вирішена шляхом спрямування освітніх впливів: на формування уявлень про ідеологічне підґрунтя політичних течій, сутнісні відмінності між ідеологіями,

насамперед в інтерпретації ідей та засобів досягнення цілей; на вміння розпізнавати маніпуляції та протидіяти їм;

✓ *конструювання регіональної політичної ідентичності з опозиції “свої-чужі”*, що призводить до переживання негативних емоцій під час спілкування з людьми з інших регіонів, відчуття упередженого ставлення з їхнього боку, невдоволення і роздратування під час взаємодії із симпатиками інших політичних сил та переконаності в їхньому небажанні розуміти мотивацію інших. Зменшення соціальної відстані між молоддю різних регіонів і пом’якшення градусу протиставлення хоча б до “ми-вони” забезпечить спрямування освітніх впливів: на формування уявлень про інакшість – як перспективу, а не перешкоду для розвитку; на усвідомлення природності і важливості для демократії політичної опозиції; на розуміння потреб і мотивів людей та причин їхніх відмінностей тощо.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що

- динаміка процесів національної, регіональної та політичної ідентифікації молоді в повоєнний період значною мірою зумовлюватиметься ефективністю державних політик, насамперед освітньої;

- формування і реалізація освітньої політики з опертям на дані наукових розвідок, до яких відносимо й дослідження особливостей регіональної політичної ідентифікації студентської молоді, дасть змогу щонайменше скоротити шлях до визначених цілей.

Практична/соціальна значущість дослідження. Представлені в статті результати дослідження регіональних особливостей політичної ідентифікації молоді можна використовувати як на етапі уточнення цілей державної освітньої політики та шляхів їх досягнення, так і на етапах її реалізації.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленні та уточненні уявлень про особливості ідентифікації молоді різних регіонів на основі даних досліджень, проведених на великих вибірках.

Список використаних джерел

Батанов, О. (2020). Conceptual Problems of Modern Unitarianism. *Часопис Київського університету права*, (1), 87–92.

Державний стандарт базової середньої освіти (2020). Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. Взято з https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

Жадан, І. В. (2023а). Регіональні відмінності політичної ідентифікації студентської молоді. *Український психологічний журнал*, 2(20), 40–51.

Жадан, І. В. (2023б). Регіональні особливості структурування політичної ідентичності студентської молоді. *Проблеми політичної психології*, 14(28), 105–117.

Закон України “Про освіту”. (2017, 5 вересня). *Відомості Верховної Ради України*, № 38-39, ст. 380. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Закон України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” (2023). *Відомості Верховної Ради України*, № 46, ст. 116. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

Онаць, О. М., & Чижевський, Б. Г. (2024). Державна освітня політика як соціально-політичний феномен в умовах децентралізації. *Український педагогічний журнал*, 3(39), 87–98.

References

Batanov, O. (2020). Conceptual Problems of Modern Unitarianism. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (1), 87–92. (in English)

Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education] (2020). Postanova KМУ № 898 vid 30.09.2020 roku [KМУ Resolution No. 898 dated September 30, 2020]. Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (in Ukrainian)

Onats, O. M., & Chyzhevskiy, B. H. (2024). Derzhavna osvithnia polityka yak sotsialno-politychnyi fenomen v umovakh detsentralizatsii [State educational policy as a socio-political phenomenon in conditions of decentralization]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal* [Ukrainian Pedagogical Journal], 3(39), 87–98. (in Ukrainian)

Zakon Ukrainy “Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti” [The Law of Ukraine “On the Basic Principles of State Policy in the Field of Affirming Ukrainian National and Civil Identity”] (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 46, 116. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (in Ukrainian)

Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”] (2017, September 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 38–39, 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian)

Zhadan, I. V. (2023a). Rehionalni vidminnosti politychnoi identyfikatsii studentskoi molodi [Regional differences in the political identification of student youth]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal* [Ukrainian Psychological Journal], 2(20), 40–51. (in Ukrainian)

Zhadan, I. V. (2023b). Rehionalni osoblyvosti strukturuvannia politychnoi identychnosti studentskoi molodi [Regional features of the structuring of the political identity of student youth]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of political psychology], 14(28), 105–117. (in Ukrainian)